

**АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНАТА ТРУДОВА ДЕЙНОСТ В ПРОЦЕСИТЕ НА
СОЦИАЛИЗАЦИЯ, РЕСОЦИАЛИЗАЦИЯ И СОЦИАЛНА АДАПТАЦИЯ**

Ивета Михайлова, Анна Маринова, Павлинка Добрилова
Медицински университет София, Филиал "Проф. д-р Иван Митев" Враца
гр. Враца 3000, Ученически комплекс, корпус I
e-mail:mihailova_iveta@abv.bg

**ART-THERAPEUTICAL EMPLOYMENT IN PROCESS OF SOCIALIZATION, RE-
SOCIALIZATION AND SOCIAL ADAPTION**

Iveta Mihaylova Anna Marinova Pavlinka Dobrilova
Meditisinski University of Sofia, Branch "Prof. Dr. Ivan Mitev" Vratsa
e-mail:mihailova_iveta@abv.bg

ABSTRACT

The application of art therapy in Bulgaria in children and adults with mental and physical disabilities is an important part of occupational therapy as a major rehabilitation activities to support the process of socialization and resocialization of need. Persons with disabilities, in which a change in health status have serious difficulties in socialization, resocialization and social adaptation. Often this is an insurmountable problem for them, which makes it difficult to adapt to a particular social group or team to return or start working to fully communicate with family and relatives. The article highlighted the characteristics and nature of different types of art therapy and the benefits that they contribute in working with children and adults with disabilities, the disabled and people with severe physical or mental trauma.

Keywords: Art-therapy, occupational therapy, socialization, socialization, social adaptation.

Основната цел на арт-терапевтичната трудова дейност в процесите на социализация, ресоциализация и социална адаптация е да допринесе за положителни промени в психологическите и социални услуги при хора със специфични потребности. Арт-терапията спомага за намаляване на напрежението, пробуждане на вътрешната жизненост и активизация на личните ресурси, като в същото време насърчава формирането на умения за общуване и взаимодействие. Творчеството и досегът с изкуството допринасят за събуждане на жизненият потенциал и компенсират загубените възможности при хората. (1)

Под социализация разбираме способността на човека да се приобщава към определена среда от хора – малки социални групи, екип, или към различни общности и обществото като цяло. Ресоциализацията е (от лат. *re* - повторно, възобновяемо действие и *socialis* – обществен) е повторна социализация, процес, който може да се осъществява през целия живот на човека в зависимост от промяната в неговите нагласи, ценности, норми, приоритети, социален и здравен статус. Социалната адаптация е приспособяването за живот в съответствие с междуличностните, социалните и културните норми.

Социализацията, ресоциализацията и социалната адаптация зависят най-вече от способностите на лицето за:

- комуникация и интеракция,
- избягване на конфликтни ситуации и работа в екип,
- степен на интровертност/екстравертност,
- способности за контрол над емоциите,
- когнитивни способности на лицето .

Арт-терапията е особено важна при хората с увреждания, които поради физически или психически особености на състоянието често са изолирани и ограничени от социални

контакти. Креативното участие, самосъзнание и развиване на нови умения открива пред тях възможности за активно и "независимо" участие в обществото, разширяване обхвата на социалната и професионална адаптация. Творческата дейност, играе важна роля и в развитието на въображението, интуицията и умствено развитие.(2, с. 127)

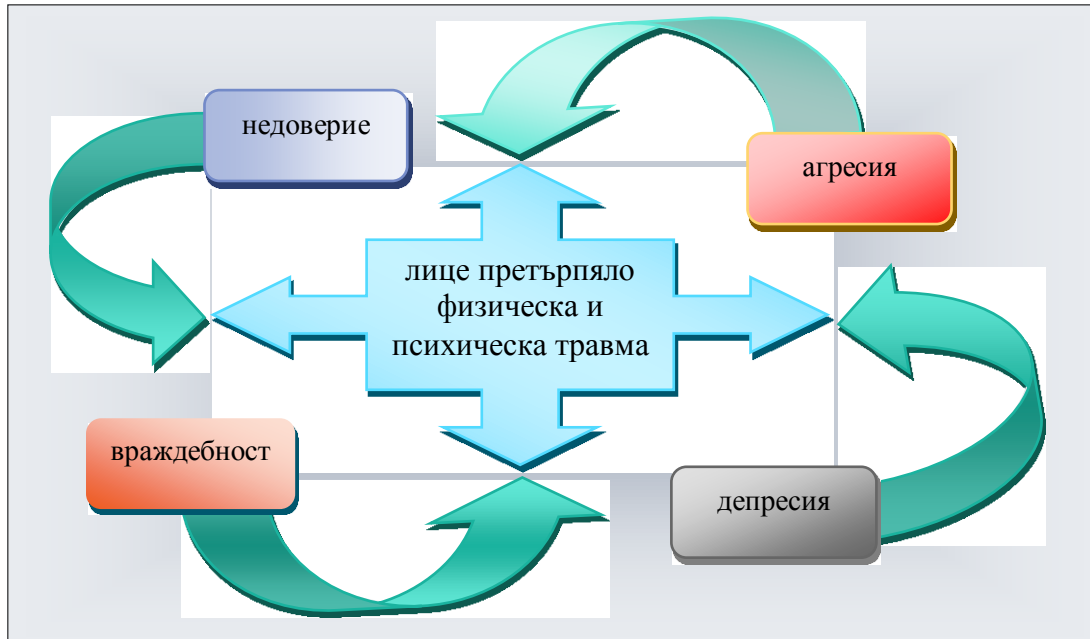
Една от най-големите заслуги на арт-терапията е нейната роля за подобряване и развитие на моториката. Разнообразните форми на творческа дейност усъвършенстват финната моторика при децата с различни заболявания, като съдействат за придобиване на частична автономност. В дадения случай, моториката се превръща в средство за комуникация и социализация за тези деца. За това и тя присъства във почти всички домове в страната за деца с тежки физически и умствени увреждания.

При децата с умствени увреждания се регистрират четири вида проблемно поведение, което пречи те да водят социално приемлив живот. Това са всякакви форми на психическо разстройство, хиперкинетичен синдром, себеувреждащо поведение и социално неприемливо поведение.(5) Последното има най-голямо отношение към процеса на социализация, ресоциализация и социална адаптация и изисква третиране с поведенчески техники, специално модифицирани за лица с умствени увреждания, както и терапия чрез трудотерапевтични програми.

В гр. Бургас в Дома за медико-социални грижи "Вяра, Надежда и Любов" е заложено на арт-терапията, като на един от най-важните методи за лечение и социализация при деца с детска церебрална парализа, синдром на Даун и изостаналост в нервно-психическото развитие. "Чрез изкуство и творчество като рисуване, грънчарство, музика, фотография, актьорска игра десетки деца се преобразяват", според думите на терапевтът Мина Джугларска.(7)

При потребителите на услугите в здравните и социални заведения, при които е настъпила краткотрайна или трайна промяна на здравословното състояние в резултат на появата на заболяване или претърпян инцидент, се наблюдават редица физически, психически и социални промени. Често те играят отрицателна роля при протичането на процеса социална рехабилитация. При този тип пациенти/клиенти най-често става дума за ресоциализацията - т.е. тяхното повторно внедряване в обществото или в семейството, от което те са били част преди това.

Поради настъпили промени във физическото и психическо състояние, често пациентът/клиентът трудно се адаптира към новата ситуация, не успява да поддържа съществуващите до този момент социални контакти, не се справя успешно с общуването в семейството, с роднини, приятели, колеги и представители на други социални групи. Налага се да променя хобито си, навиците, а понякога – дори и професията. Несправянето с ресоциализацията води и до появата на някои чисто психологически промени, като повишаване на нивото на агресия, степента на депресивност, високи стойности по скалата за враждебност и конфликтност, което още повече затруднява социалната рехабилитация.
/Фиг.1/

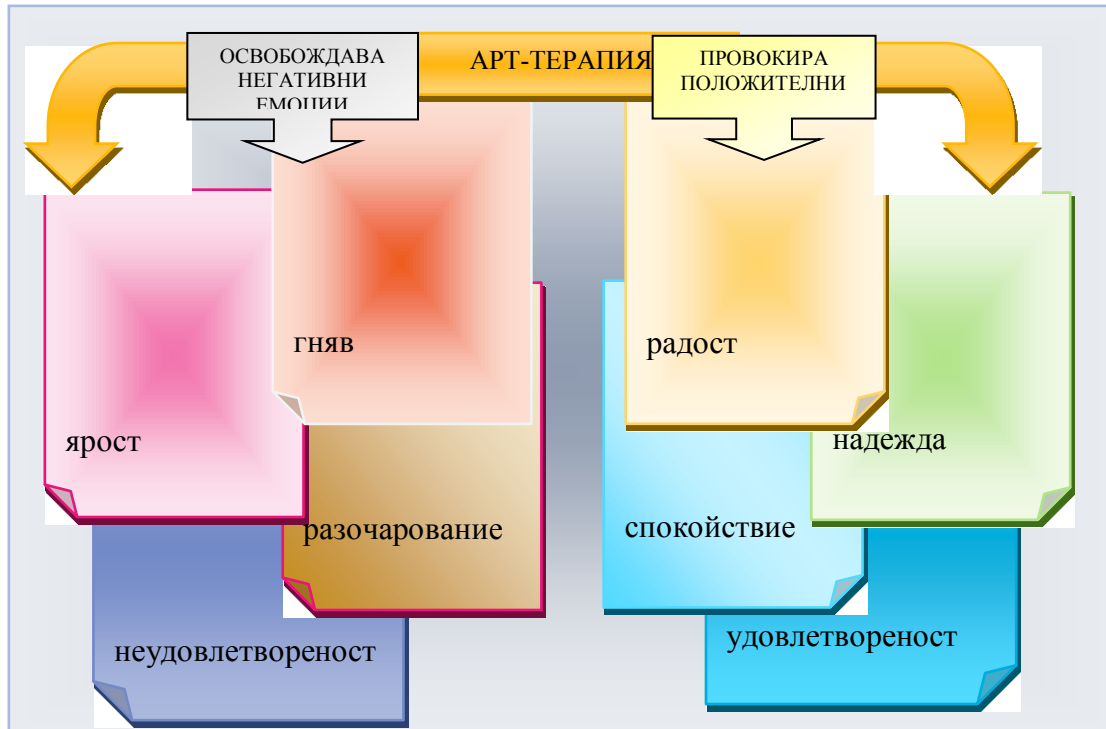

Фиг.1 Промени в психическото състояние при лица претърпели физическа или психическа травма.

Високите степени на агресия, враждебност и недоверие също са сериозна пречка за успешната социализация, ресоциализация и социална адаптация при хората с увреждания. Физическото насилие като удряне, дращане, чупене на вещи, ритане, хапане, поради по-често срещаното примитивно поведение, е нерядко явление при лица с умствени увреждания. Психическото насилие, като ругане, унижаване, отправяне на обиди, възпрепятстване на възможностите за развитие, упражняване на власт е по-често срещано при пациенти с физически заболявания, които са потребители на услугите на социалните заведения. Справянето с агресията може да се осъществи чрез успешното прилагане на подходяща психотерапия, арт-терапия и занимателна трудотерапия.

Арт-терапевтичните методи, които е най-удачно да се използват за намаляване степента на агресивност, са оцветяване, рисуване, работа с глина и пластелин, работа с хартия, вълна, гипс и т.н. В „Практическо ръководство по Експресивна арт терапия“ авторите Сюзън Дарли и Уенди Хийт цитират пример за справяне с агресия при пациентка с умствено увреждане на болнично лечение. Пристъпът на агресия е преодолян чрез моделиране на цветя от артматериали, а последвалата арт-терапия чрез същия метод трайно намалява агресивността при пациентката (3,с.59)

Арт-терапията чрез използване на различни изразни средства предоставя възможност за освобождаване на негативните емоции, като гняв, ярост, неудовлетвореност, разочарование, обида, враждебност и др. Едновременно с това арт-терапията провокира положителни емоции, помагайки на пациентите/клиентите да преодолеят безинициативността и апатията (които биха могли да бъдат резултат от влошено здравословно състояние и проблеми при социалната рехабилитация, както и в резултат на умствено увреждане).

Фиг.2 Въздействие на арт-терапевтичната трудова дейност върху личността.

Арт-терапевтичните методи са успешни и за повишаване възможностите за експресивност при хора с подчертано интровертно поведение, за пациенти/клиенти с фобии, тревожности, повишена степен на невротичност. Изследванията показват, че арт-терапията влияе положително върху комуникативността при хора с когнитивен дефицит, който е сериозен проблем за социализация и ресоциализация. Чрез рисуването хората с нарушени комуникативни функции променят възприятията, емоционалното си и лично отношение към околния свят. За пряко въздействие върху комуникативните им способности и възможностите за себеизразяване може да изтъкнем, като най-подходящи арт-терапевтични методи-драматерапията, музикотерапията и танцотерапията.

Арт-терапията чрез театрално изкуство разкрива и подчертава значимостта на всяка личност, учи потребителя да се поставя на мястото на другия човек, за да бъде разбрана полесно неговата гледна точка, премахва бариерите в контактуването с хората и приучава как да изпитваме удоволствие от общуването като цяло. Изследването на съдържанието на формите на невербалния израз позволява осъзнаването на принципите и механизмите на коригирането на психическото състояние на човека.

По инициатива на актьора Сотир Майноловски през периода 2002-2005г. се организират два пъти в годината национални театрални семинари - "Другият театър" в курорта "Албена" с участието на деца с физически и психически увреждания от специализираните домове в страната. Под негово ръководство и на професионални артисти, режисьори и художници са подготвени театрални спектакли с участието на децата, което от своя страна е предпоставка за успешното внедряване в социалния живот като "равнопоставени граждани на нашето общество." (6)

Анализът на резултатите на научните изследвания, които са посветени на изучаване на психологическите аспекти на движението показват, че съвремените телесно-ориентирани средства в психотерапията, включвайки и арт-терапията, се базират на ключовите позиции във водещите теории за движението - В.Бехтерев, М.Мерло-Понти, Н.Бернщайн, А.Лурия, К.Прибрам, А.Лоуен. Драматерапията в частност развива вербалните и невербални

комуникации, намалява силата на социалните фобии, снижава социалната изолация, усъвършенства самодисциплината, развива креативността, повишава самоувереността и способностите за контрол над емоциите.

Особено голяма роля арт-терапията има в домовете за стари хора или при така наречената "трета" възраст, в която лицата изживяват криза по отношение на промяна в социалния статус и прекъсване на трудовата заетост. Това води до социална изолация и усещане за самота и безполезност - динамичната заетост, се заменя с много свободно време, отход и почивка, които преобладават в ежедневието и водят до апатия към заобикалящия ги свят.

Засилват се междуличностните конфликти поради динамика в емоционалната нестабилност. Завишава се тревожността и спада стресустойчивостта. Често старите хора отключват характеропатии и личностови изменения. Именно тук специалистите виждат включването на арт-терапията, като успешен метод за работа в геронтологията. Арт-терапията е свързана с извършване на дейност, която е лека и приятна, без тежки физически натоварвания. Важно е създаването за усещане за включеност и принадлежност към нещо значимо и емоционално-зареждащо.(4)

Заключение: Арт-терапевтичната трудова дейност в нейното различно проявление има важна роля в процесите на социализация, ресоциализация и социална адаптация. Познавайки творчеството и творческия процес, както и факторите за въздействие на творческата дейност, трудотерапевтът може умело да приложи различни иновативни техники от арт-терапията след оценка на състоянието и нуждите на пациента, което от своя страна води до положителна промяна и реален резултат..

Библиография:

1. Бибикова,Н.В., Арт терапията като технология за реинтеграция на хората с увреждания, 11. ВПО, 2014
2. Бибикова,Н.В., Технология на творческото развитие, Изд. "Prometheus", М., 2012 г. - 127 стр.
3. Дарли С.,Хийт У., Практическо ръководство по експресивна арттерапия, Център за психосоциална подкрепа, 2013, стр.59
4. Досева, Н., Тодорова,С.Т., Арт-терапията в геронтологията, ДСХ "Дълголетие", София
5. Маринова,П., Поведение, Учебно помагало за следдипломна специализация „Медицинска сестра за социални дейности“ – „Грижи за лица с умствени увреждания“, Филвест, София, 2002
6. Попов,Т., Применение арт-терапии в социальной сфере, Вестник Восточно-Сибирской открытой академии
7. <http://www.flagman.bg/article/58046>